

O‘ZBEKISTONDA MILLIY TA’LIM TIZIMINI CHET EL TA’LIM TIZIMI ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO‘NALISHLARI

Rahmonqulov Shuhrat Abduhamidovich

II kurs magistratura talabasi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

ANNOTATSIYA:

Ushbu maqolada milliy ta’lim tizimini chet el ta’lim tizimi asosida rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari tahlil qilingan hamda milliy ta’lim tizimimizning rivojlanish tendensiyalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Akademik mustaqillik, milliy ta’lim tizimi, kredit modul tizimi, oliy ta’lim, Boloniya jarayonlari, raqamlashtirish, o`quv dasturlari.

Bugungi kunda yurtimizda ta’lim sohasini tubdan takomillashtirish davr talabiga aylangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2018 yil 28 dekabrda Oliy Majlisga Murojaatnomasida “Zamonaviy, oqilona boshqaruv tizimini joriy etish – oldimizga qo‘ygan vazifalarni bajarishning asosiy shartidir”[1] degan fikrlari, rahbar kadrlar boshqaruv qarorlarini qabul qilishida zamonaviy bilimlarga ega bo‘lishi, ularga ta’sir etuvchi omillarni tahlil eta olishi, qabul qilayotgan qarorlarini haqiqatda amalga oshirish mumkinligini anglashi, jamiyat hayotiga naf keltirishini asoslay olishi lozimligini anglatadi. Ushbu talabdan kelib chiqqan holda, ta’lim sohasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi qonun, farmon va qarorlar qabul qilinmoqda. Shuning barobarida ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning ma’lum qismini, albatta, oliy ta’lim tizimidagi islohotlar tashkil etadi. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiya”[2] si mazkur sohadagi yangi islohotlar uchun debocha vazifasini bajarib bermoqda. O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida Oliy ta’lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari va ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida “oliy ta’lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash

ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish"[3] vazifasi belgilangan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Xalq davlat idoralariga emas, davlat idoralari xalqimizga xizmat qilishi kerak va bu haqiqatni avvalo barcha bo'g'indagi rahbarlar yaxshi tushunib olishi zarur"[4] degan fikrlari, barcha rahbar kadrlarga samarali boshqaruv qarorlari qabul qilish mezonlarini to'g'ri belgilashlari, qaror natijasi inson taraqqiyoti, xalq farovonligi, yurt tinchligi yo'lida xizmat qilish lozimligini anglatadi.

– O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PF-5847- son Farmoni asosida tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi oliy ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish asosida oliy ta'lim bilan qamrov darajasini 50 foizdan oshirish, sohada sog'lom raqobat muhitini yaratish vazifasi belgilangan.

– yuqorida keltirilgan Oliy ta'lim tizimining rivojlanishi Konsepsiyada belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga erishishga asoslanadi. Konsepsiyada ko'rsatilgan oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari quyidagilar hisoblanadi:

– mamlakatni modernizatsiya qilish, ijlimoiy-iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlantirish uchun yuqori malakali kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, inson kapitalini rivojlantirish;

– oliy ta'lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratish;

- sohada sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, uning jozibadorligini oshirish, jahon miqyosidagi raqobatbardoshligini ta'minlash.

Uzoq istiqboldagi maqsadli vazifalardan kelib chiqib, oliy ta'lim tizimini rivojlantirish quyidagi ustuvor yo'nalishlar asosida amalga oshiriladi:

ta'lim qamrovni kengaytirish;

tayyorlash sifatini oshirish;

ta'limni raqamlashtirish;

ilmiy salohiyatni oshirish va ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish;

ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish va jamoatchilik nazoratining ta'sirchan mexanizmlarini joriy etish;

kadrlar buyurtmachilari bilan hisoblashish hamda mutaxassisliklar tayyorlash, ya'ni mehnat bozori talablarini o'rganish;

OTMLar moliyaviy mustaqilligini ta'minlash, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash;

OTMLar boshqaruv faoliyatini takomillashtirish, "Aqlli boshqaruv" modelini joriy etish;

OTMlarda korrupsiyani kamaytirish, jamoatchilik kengashlari faoliyatini jonlantirish;
OTMlarni xalqaro xamkorligini kengaytirish;

oliy ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish;

oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashning maqsadli parametrlarini Investitsiya dasturlari, hududiy va tarmoq dasturlari, vasiylik kengashlari talablari, jahon miqyosidagi texnologik o'zgarishlarni inobatga olgan holda shakllantirish, ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarini optimallashtirish, bunda STEAM yo'nalishlarini (aniq fanlar, texnologiya, injiniring, ijodiy san'at va matematika) rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish.

Ta'lim – bu jamiyatning tizimni shakllantiruvchi asosiy institutlaridan biri bo'lib, u ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan keng funksiyalarni amalga oshiradi va amalga oshirilayotgan ijtimoiy o'zgarishlarning ta'sirida bo'ladi. Zamonaviv dunyoda ta'limning o'ziga xos xususiyati shundaki, u bir vaqtning o'zida an'anaviy shakllar va munosabatlarni saqlaydigan va ko'paytiradigan eng konservativ institutlardan biri bo'lib xizmat qiladi, ikkinchidan, u tobora eng muhim yangiliklar va ilg'orlarni qayta ishlab chiqarish markaziga aylanib bormoqda. Jamiyatning rivojlanish istiqbollari belgilaydigan amaliyotlar ham bunga misol bo'la oladi.

Ta'lim so'nggi o'n yil ichida butun dunyoda ro'y berayotgan global iqtisodiy, siyosiy, madaniy integratsiya va birlashuv jarayoniga qo'shiladi. Buning namoyishi - bu bilimlarning umumiy birlashishi, natijada milliy ta'lim tizimlari davlat chegaralaridan chiqib, ta'limning baynalmilallashuvi va yagona jahon ta'lim makoni va ta'lim xizmatlari bozorining shakllanishidir.

Ta'limning globallashuvi mamlakatdagi ta'lim tizimlarini bir-biri bilan uyg'unlashuvi, ta'lim darajasi va malaka doiralarning birlashishi, ta'limning ochiqligi va trans chegaraviy xaraklari, uni dunyoning istalgan nuqtasidan olish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Global integratsiya jarayonlari milliy ta'lim tizimlarini birlashtirishning butun mintaqalarini shakllantirishga yordam beradi.

Bolonya jarayonini amalga oshirish natijasida vujudga kelgan, bugungi kunda nafaqat Yevropada, balki uning chegaralaridan tashqarida joylashgan mamlakatlar ham qo'shilgan umumiy Yevropa ta'lim makoni bunga yorqin misoldir.

So'nggi paytlarda ta'limning globallashuvi kengayishiga yangi kuchli turtki axborot texnologiyalari va ta'limni raqamlashtirish orqali berilmoqda, bu ta'limning milliy chegaralarini prinsipial ravishda buzadi va yagona jahon raqamli ta'lim makonini shakllantirish to'g'risida gaplashishga imkon beradi. Ta'lim bozoridagi barcha o'yinchilar uchun yangi raqobat sharoitlarini belgilaydi.

Biroq, bugungi kunda pandemiya globallashuv miqyosiga, ayniqsa, oliy ta'lim darajasiga o'zgartishlar kiritdi, bu jarayonning muhim mexanizmlaridan biri bo'lgan xalqaro akademik mobillik imkoniyatlarini chekladi va talablarning ortishi uchun

milliy ta'lim tizimlarini safarbar etdi. Ilgari chet el universitetlariga yo'naltirilgan mahalliy talabalar soni kamaydi.

AQSHning 170 ta universitetida ta'lim bo'yicha mutaxassislar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, respondentlarning 83% 2021 yil kuzgi semestrda yangi xalqaro talabalar sonining 25% gacha pasayishini kutmoqda. Buning oqibatlari uzoq muddatli bo'lishi mumkin va ta'lim sohasida milliy va global kuchlarning yangi muvozanatiga olib kelishi, shuningdek, mamlakatning yetakchi ta'lim tizimlarining eksport salohiyatini o'zgartirishi mumkin.[5]

Ta'limni ommaviylashtirish ta'limning global tendensiyasiga aylandi ijtimoiy funksiyalarning kengayishi bilan bog'liq so'nggi ellik yil keng aholi uchun unga kirishni ta'minlagan davlat, bu ta'limning elitadan ommaviy ta'limga aylanishiga olib keldi.

Oliy ta'limning hozirgi zamonda rivojlanish tendensiyalarini tushunish, oliy ta'limni harakatlantiruvchi kuchlarni va omillarni tushunib yetish uchun ba'zi bir umumiy sharoitlarni va qonuniyatlarni o'rganib chiqish kerak. Bunday qonuniyatlarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- Ilm talab ishlab chiqarish tarmoqlarining tobora rivojlanib, kengayib boryotganligi. Bunday tarmoqlar uchun xodimlarning 50 foiz va undan ortiq qismini oliy yoki o'rta-maxsus maxlumotli kishilar tashkil etishi zarur. Bu o'z navbatida oliy ta'lim rivojlanishini talab qiladi.

- Ilmiy va texnik ma'lumotlarning intensiv o'sishi, bu o'z navbatida bunday ma'lumotlarning o'rtacha har 7-10 yilda 2 karra ortishiga olib keladi. Bu soha mutaxassislari uzuluksiz ta'lim tizimiga qo'shilgan holda o'z-o'zini takomillatirib, malakasini oshirib borishni taqozo etadi.

- Texnikaning tez-tez almashinib turishi, ishlab chiqarish quvvatlarining har 8-10 yilda ma'nan eskirishiga olib kelmoqda, bu o'z navbatida mutaxassislardan yaxshi fundamental tayyorgarlikni hamda tor mutaxassislarga xos bo'lgan tarzda yangi texnologiyalarni tezda samarali o'zlashtirib olishni ko'nikmalarini talab qiladi.

- Turli yo'nalishlardagi fanlar (biofizika, molekular genetika, nanoximiya va h.k.) tutashligini olib boriluvchi ilmiy tadqiqotlarning birinchi darajaga chiqib olishi. Bunday yo'nalishlarda yutuqqa faqat kengqamrovli va fundamental bilimlarga ega bo'lgan holda jamoa bilan ishlash qobiliyati ila erishish mumkin.

- O'ta kuchli ilmiy qobiliyatli tashqi muhitning mavjudligi nafaqat insonning jismoniy mehnatini, balkim hatto uning aqliy faoliyatini ham avtomatlashtirishga olib kelmoqda. Natijada ijodiy, algoritmlanmaydigan faoliyat turlarining qadri oshdi hamda shu faoliyatni amalga oshira oladigan mutaxassislarga talab otmoqda.

- Ilmiy va shunga o'xshash qiyin yo'nalishlardagi faoliyatga ko'plab kishilarning

jalb qilinishing ortib borishi ayrim tadqiqotchilar tomonidan olimlarning o'rtacha evristik salohiyatining pasayishiga sabab bo'lish sifatida ko'rsatilmoqda. Bunday pasayishni kompensatsiyalash uchun mutaxassislarni ilmiy va amaliy faoliyat metodologiyalari bilan qurollanirishni talab qiladi.

- Sanoat va qishloq xo'jaligida mehnat unumdorligining ortib borishi moddiy ishlab chiqarishdagi insonlar sonini qisqartiradi hamda aholining ko'proq madaniy, ma'rifiy va boshqa xizmat ko'rsatuvchi sohalarda bandligi miqdorini ortishiga olib keladi. Bu o'z navbatida an'anaviy mutaxassisliklar o'rniga yangi zamonaviy sohalar, ayniqsa postindustrializm sohasi mutaxassislariga talabni oshiradi.

Umuman olganda bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim tizimini integratsiyalashga hamda xalqaro ta'lim standartlarining milliy ta'lim tizimiga tadbiiq etishga keng imkoniyat yaratmoqda.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // www.uzA.uz
2. <https://lex.uz/docs/4545884>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-son Farmoniga 1-ILOVA // <https://lex.uz/docs/4545884>
4. Sh.M.Mirziyoyev "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz". – T.: O'zbekiston, 2016.
5. COVID-19 Report: an outlook for International Students Recruitment. – Режим электронного доступа: <https://s>.